

«Nit de Reis, o el que vulgueu»

Notícia d'un muntatge

VENTURA PONS

Twelfth Night or What you will, de William Shakespeare, va ésser, l'octubre del seixanta-vuit, el meu primer muntatge professional. De les diferents traduccions catalanes que hi ha d'aquest text vaig triar la de Josep M.ª de Sagarra, que al meu parer era una versió extraordinària, ja que posseïa, al marge de l'exquisida recreació del llenguatge, del qual Sagarra va ésser un mestre, una gran força, una increïble teatralitat. Vull subratllar aquest fet, car Shakespeare és molt difícil de traduir tot conservant la vivesa del seu diàleg: Sagarra ho va aconseguir plenament.

Nit de Reis, o el que vulgueu és una de les comèdies més atractives de Shakespeare. La seva forma dramàtica utilitza els esquemes clàssics de les comèdies d'error basades en la doble identitat d'un personatge. Un tema molt conegut que Shakespeare pren dels llatins per donar-li un nou plantejament. De fet aquesta situació li permet la construcció d'un gran joc, un joc intencionadament subtil on l'ambigüïtat reina en tot moment, un joc que permet a la vegada una visió profunda i completa de l'home. *Nit de Reis*, no tant sols com el teatre de Shakespeare o de Marlowe, sinó com tot l'elisabetià, està emmarcada en una època molt precisa de la qual no es pot deslligar en intentar d'analitzar el text. Ens trobem en el moment en què el Renaixement ha arribat a Anglaterra, el moment en què tota una societat feudal s'ha anat esfondrant i que ha estat substituïda per una nova etapa d'una més gran llibertat humana i d'expansió econòmica. Neix una nova societat que ja no vol reconèixer la moral del passat i que comença a viure obertament, és un moment de canvi en el qual les velles tradicions i els seus signes son apartats i comencen a aparèixer imatges típicament renaixentistes com ara la juvenesa i la bellesa dels cossos. *Nit de Reis* es produeix dintre d'aquest context i d'aquest esperit.

D'entrada m'interessava de considerar el text no com un monument literari o arqueològic teatral, sinó pel que significava, pel que podia servir-nos avui encara. M'interessava destacar sobretot el transfons sexual en què es mou continuament l'acció;

vaig creure que en aquest nivell i en una societat repressiva com la nostra, l'obra esdevenia a més d'atractiva, no diré que revolucionària (malgrat que si Reich l'hagués estudiada potser l'hauria interpretada d'aquesta manera), però molt vigent. Feia poc que havia llegit un llibre bastant polèmic, però que per a mi va ser fonamental en l'estudi de l'obra shakesperiana: em refereixo als treballs de Jan Kott, l'historiador polonès. Kott, que en *Shakespeare, notre contemporain* dedica un capítol especialment a *Nit de Reis*, ens presenta, en una anàlisi altament lúcida, la sexualitat latent en el teatre de Shakespeare. Kott, des d'una posició significativament existencialista, no ens nega el context històric que determina la creació d'una obra d'art, però sosté que aquesta obra no ens arriba sinó només en la mesura en què està reintegrada a la consciència de l'home d'avui. I a la consciència de l'home d'avui li ha d'arribar un text que es conserva jove, fresc, alliberador i secretament valent i combatiu; perquè malgrat els tres segles i mig que han passat des que es va escriure, ens parla d'unes situacions actuals, si volem comprendre de debò el significat del que se'ns va dient. Això és el que fa evident Kott en el seu apassionant assaig.

D'entrada calia considerar els problemes exposats per l'autor en funció de la seva precisa situació històrica. Com tothom sap, en el teatre elisabetià els papers femenins eren interpretats per nois, i aquest condicionament esdevé el tema bàsic que Shakespeare utilitza per bastir tota la trama. De l'obra, en diu «Nit de Reis» o la nit dotzena després de Nadal, ja que es va representar per primera vegada en un dia com aquell, amagant el seu veritable títol: *El que vulgüeu*. Perquè en l'acció trobarem tots els canvis, tots els travestiments — que esdevenen fins i tot dobles, com ens fa observar Kott —, totes les situacions «que vulgüem» o «que ens agradin», com diu el títol de l'altra obra escrita sobre el mateix tema. Només cal que considerem el que, en termes de l'escena elisabetiana, significa la història de les relacions Viola-Orsino-Olivia. Aquestes no fan més que reflectir l'ambigüitat sexual amb què intencionadament juga Shakespeare fins que, «convencionalment», a l'epíleg, triomfen les «lleis naturals» de l'amor, en treure's cada personatge la seva màscara. Però quines són aquestes lleis naturals i quin és el veritable final de la peça? Qui és qui — a nivell elisabetià — dintre dels múltiples travestiments: l'actor que disfressat de noia es torna a vestir de noi per a esdevenir el noi-noia final en braços del duc Orsino, que parla talment com si fos extret dels sonets?

Què ens diu Shakespeare, que prenguem l'acció «com vulguem»? Dintre de la nostra societat, si haguéssim pogut representar *Nit de Reis* amb els mateixos condicionaments de l'escena elisabetània, de segur que hauria colpit a més d'una persona la frescor de les intencions i els suggeriments del text. El crític francès H. Lhong, en el seu estudi publicat sobre aquesta obra, cita del llibre *La función de l'orgasme*, de Wilhelm Reich, el següent paràgraf: «No és balder de dir que les revolucions culturals del nostre segle estan condicionades per la lluita de la humanitat per al restabliment de les "lleis naturals" de la vida amorosa.» Lhong afegeix, per precisar el punt de vista de Reich, psicoanalista influït per Marx i Freud al qual Dusan Makavejev acaba de dedicar un film insòlit i extraordinari anomenat *Els misteris de l'organisme*, que l'instint del plaer es diferencia completament de l'instint de reproducció. ¿Hem de considerar, doncs, actual aquest text shakesperianic si la mentalitat social que futeja és bastant semblant, almenys entre certs sectors, a la de la nostra benvolguda societat?

Hi ha d'altres qüestions interessants per a plantejar-se al marge del tema bàsic de l'obra: una seria la construcció astrològica dels personatges; una altra, per exemple, el tema de sant Sebastià, heroi sublimat pel Renaixement. En el meu muntatge vàrem fer una interpretació d'aquest símbol-mite mitjançant una imatge que centrava l'acció en algun moment i que com la resta del decorat intentava de servir de pont per a una millor comprensió del text.

Per a la posta en escena vaig treballar influenciat pels estudis i espectacles que havia llegit i vist de Roger Planchon, a qui considero l'home més important de la França teatral de la postguerra. En aquells moments m'interessava molt més el seu tractament dels clàssics que no pas els de l'escola anglesa, malgrat que ara la situació és bastant diferent. Vaig fer un treball d'aproximació, una «dissecció» amb l'ajuda dels coneixements que sobre el pla estètic i de ciències humanes ens dona el segle xx. (La frase no és meua.) Havia llegit Copferman — l'autor de *Théâtre populaire, pourquoi?* i d'una biografia sobre Planchon, entre altres escrits, i d'alguna manera s'havia de notar. Em vaig prendre molt seriosament allò que «la tria deliberada i parcial dels directors a través dels clàssics és reveladora d'una actitud i d'una visió que és té de la història». En aquells moments creia que socialment podria servir d'alguna cosa representar una peça com *Nit de Reis*; ara, després de quatre anys i

amb d'altres experiències acumulades, penso que les condicions objectives socio-culturals nostres no ens permeten d'entrar en jocs que et poden menar a situacions para-culturalistes. Cal treballar sobre unes altres bases. Però això ja és un altre tema.

Amb Fabià Puigserver, que va dissenyar l'escenografia i el vestuari, vàrem decidir de conservar completament l'acció en el renaixement italianitzant de la falsa *Illírica*, però de donar a a vegada una visualització a través del decorat que donés una referència concreta a l'espectador del que ens interessava que esbrinés de l'obra. Era una mica en el camí del que havia fet René Allio en l'escenografia del *Tartuf*, que va dirigir Planchon, però amb una interpretació distinta. Ens calia donar una imatge — vivim, cal no oblidar-ho pas, en la civilització de les imatges — que fes factible al públic la captació del sentit d'un text plantejat per a un altre públic en funció d'una estètica, d'una sensibilitat i d'un sentit de l'espectacle completament diferents als d'ara. Es va simplificar l'acció al màxim i es va concentrar en una mena de caixa emmirallada on s'havien de reflectir i multiplicar els personatges, de la mateixa manera que en el text tenen múltiples «proposicions». Dintre d'aquesta caixa hi havien d'haver dos semicercles, un de fix, que era un mural de fotografies en negatiu molt treballades al laboratori i ampliades gegantíment, de cossos de gent jove nua, i un altre practicable en el qual situàrem totes les escenes del jardí d'Olívia. Per a nosaltres la presència contínua de les imatges fotogràfiques del semicercle del fons era importantíssima, ja que eren la identificació del que ens interessava subratllar del text. Val a dir que més d'una persona es va sentir colpida davant aquell insòlit «fresc»; no obstant i això, sempre em vaig pensar que aquestes imatges haurien estat molt més provocatives del que ho varen ser. Potser això es va produir perquè l'espectacle no va trobar l'acollida del públic al qual anava dedicat: és a dir, la gent d'esperit jove. En el semicercle practicable hi havia incorporat el retrat de l'actor que interpretava Sebastià, gairebé nu, esperant les sagetes que per a millor complaença de la tradició sado-masoquista mediterrània havien de ser-li llançades. Per raons tècniques, aquest semicercle no va poder tenir la mobilitat precisa i van haver de quedar uns laterals fixos que varen anullar en gran part els reflexos de la caixa emmirallada. Amb aquests elements i amb un joc d'actors recolzat en la lectura de les descobertes de Jan Kott, és a dir, en una preocupació constant d'exterioritzar al màxim el que Kott considera el veritable tema de l'obra: el

«delirium amoris», altrament dit les metamorfosis de la sexualitat, vàrem presentar *Nit de Reis*. L'espectacle ja només queda en el record, el record d'una investigació i d'un treball que per a tots els que hi varen participar va ésser prou interessant i alligonador.

TEXTOS

